യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 131

ദശരഥ ഉവാച .
ക്ലിഷ്ടോ്ഽയം യദവിദ്യാർഥം വിപശ്ചിദവിപശ്ചിതഃ .
തദഹം ചേഷ്ടിതം മന്യേ കഷ്ടോ്ഽവസ്തുനി കിംഗ്രഹഃ .. 1
ശ്രീവാല്മീകിരുവാച .
അസ്മിന്നവസരേ തത്ര രാജ്ഞഃ പാർശ്വേ വ്യവസ്ഥിതഃ .
പ്രസങ്ഗപതിതം വാക്യം വിശ്വാമിത്രോ്ഽഭ്യുവാച ഹ .. 2
അപ്രാപ്തോത്തമബോധാനാം ബോധവേദ്യാ വിലക്ഷണാഃ .
ഭവന്ത്യേവംവിധാ രാജൻബഹൂനാം ബഹവോ ഭൃശമ് .. 3
അദ്യ സപ്തദശം വർഷ-ല+ക്ഷ/മക്ഷീണനിശ്ചയാഃ .
ഏവമേവ ഭ്രമന്തോ്ഽസ്യാം വടധാനാ ഭുവി സ്ഥിതാഃ .. 4
ഭൂമേരന്താവലോകാർഥമദ്യാപ്യുദ്വേഗവർജിതമ് .
പ്രവൃത്താ ന നിവർതന്തേ വഹനാത്സരിതോ യഥാ .. 5
അയം ഖലു മഹാലോകോ വർതുലോ വ്യോമ്നി സംസ്ഥിതഃ .
ബാലസംകല്പതരുവദ്ബ്രാഹ്മസംകല്പനിശ്ചയഃ .. 6
കന്ദുകേ വ്യോമ്നി സംരുദ്ധേ ദശദിക്കം പിപീലികാഃ .
ഇത്ഥം ഭ്രമന്തി ഭൂതാനി തദാധാരാണി നിത്യദാ .. 7
ഭൂഗോല-കാധോ-ഭാഗാനി തദങ്ഗാന്യൂർധ്വവന്തി ച .
തദാ ഭൂതാനി തിഷ്ഠന്തി താന്യാവിശ്യ ഭ്രമന്തി ച .. 8
തമേവാവിശ്യ ദൂരേണ സരിതശ്ചർക്ഷമണ്ഡലമ് .
അസംസ്പർശാ ഭ്രമന്ത്യുച്ചൈഃ സചന്ദ്രാർകാദി സംതതമ് .. 9
ഇഹൈവ സർവദിക്കം ദ്യോസ്താമാവേഷ്ട്യ വ്യവസ്ഥിതാ .
സർവദിക്കം ഖമത്യൂർധ്വം തസ്യാധസ്താന്മഹീതലമ് .. 10
ഭാവാഃ പതന്തോ ധാവന്തി തസ്യാധഃ സർവതോങ്ഗകമ് .
യത്രോത്പതന്തോ ഗച്ഛന്തി തദൂർധ്വമിതി ശബ്ദിതമ് .. 11
തത്രൈകദേശേ വിദ്യന്തേ വടധാനാഭിധാനകാഃ .
ജാതാസ്തേഷാം ത്രയോ രാജൻ രാജപുത്രാഃ പുരാഭവൻ .. 12
തേ ഹ്യേവമേകസംകല്പാ ഭൂമ്യാദേർദൃശ്യവർത്മനഃ .
കോ്ഽന്തഃ സ്യാദിതി നിര്യാതാ വിഹർതും ദൃഢനിശ്ചയാഃ ..13
പുനർവാരി പുനർഭൂമിസ്തേഷാമാക്രമതാം ചിരമ് .
നവലബ്ധശരീരാണാം ദീർഘകാലോ വ്യവർതത .. 14
സ്വച്ഛകന്ദുകവന്മ്രീകന്യായേനാനിശമത്ര തേ .
ഭ്രമന്തോ നാപ്നുവന്ത്യന്തമന്യത്വം സംവിദന്തി ച .. 15
വ്യോമസ്ഥകന്ദുകഭ്രാന്തപിപീലികവദാകുലമ് .
അദ്യാപി സംസ്ഥിതാ രാജന്ന ച ഖേദം വ്രജന്തി തേ .. 16
ദേശം ഭൂഗോലകസ്യാസ്യ യം യമാസാദയന്തി ച .
ഇഹേവ തത്ര തത്രോച്ചൈരധശ്ചോർധ്വം തഥാ ദിശഃ .. 17

തേ വദന്തി മഹാരാജ യദ്യസ്മാഭിരിതോദ്യതൈഃ .
ന താവദന്തഃ സംപ്രാപ്തഃ സംചരാമ ഇതഃ പരമ് .. 18
ഇത്ഥം ന കിംചിദേവേദം ബ്രഹ്മസംകല്പഡമ്ബരമ് .
കിംചിത്സംകല്പമജ്ഞാനമനന്തം സ്വപ്നദൃശ്യവത് .. 19
കല്പനം തത്പരം ബ്രഹ്മ പരം ബ്രഹ്മൈവ കല്പനമ് .
ചിദ്രൂപം നാനയോർഭേദഃ ശൂന്യത്വാകാശയോരിവ .. 20
ചിന്മാത്രം യദ്യദാഭാതം ജലവാഹവിവർതവത് .
തത്താദൃക്കഥമന്യാഭമന്യസ്യാസംഭവാദ്ഭവേത് .. 21
അഭാവഃ ഖേ ച ഖമിദം സർഗാദൗ പരമാമ്ബരമ് .
സ്വയം ജഗദിവാഭാതി നാന്യത്പ്രലയസർഗകൗ .. 22
യഥാ കഷതി ചിദ്രൂപം തഥൈവ രതിമേത്യ തത് .
ദൃഷ്ടാദൃഷ്ടൈഃ സ്വസംസാരൈശ്ചിരമാസ്തേ യഥാ ചിരമ് .. 23
ദൃശ്യാത്മകം രൂപമേകമേകമസ്യൈവമക്ഷയമ് .
സ്വയമേവമജം ഭാതി യന്ന ഭാതീവ കിംചന .. 24
ചിദണോരുദരേ സന്തി സമസ്താനുഭവാണവഃ .
ശിലാഃ ശൈലോദര ഇവ സ്വച്ഛാഃ ഖാത്മനി ഖാത്മികാഃ ..
സ്വഭാവനിഷ്ഠാസ്തിഷ്ഠന്തി തേ യദവ്യാകൃതാത്മനി .
മാ തിഷ്ഠന്തി തു വൈ തേ യദവ്യാവൃത്താഃ പരേ പദേ .. 26
തദേവ ജഗദിത്യുക്തം ബ്രഹ്മ ഭാരൂപമാതതമ് .
പൂർവാപരപരാമർശാന്നിപുണം നിപുണാശയാഃ .. 27
അത്യാശ്ചര്യമനഷ്ടോ∫യം പരമാത്സദനാത്സ്വയമ് .
നാനാത്വബുദ്ധ്യാ നാനൈവ ജീവോ∫ഹമിതി താമ്യതി .. 28
ഉച്യതാം ഭാസ ഭോ രാജൻ+വിപശ്ചിദ-പരാഖ്യ ഹേ .
കിയ+ദ്ദൃഷ്ടം കിയദ്ഭ്രാന്തം ദൃശ്യം സ്മരസി കിംച വാ .. 29
ഭാസ ഉവാച .
ബഹു ദൃഷ്ടം മയാ ദൃശ്യം ബഹു ഭ്രാന്തമഖേദിനാ .
ബഹ്വേവ ബഹുധാ നൂനമനുഭൂതം സ്മരാമ്യഹമ് .. 30

മയാനുഭൂതാനി മഹാന്തി രാജം-
ശ്ചിരം സുദൂരേ വിവിധൈഃ ശരീരൈഃ .
സുഖാനി ദുഃഖാനി ജഗന്ത്യനന്താ-
ന്യനന്തമാസാദ്യ മഹാമ്ബരം തത് .. 31

വിചിത്രദേഹൈർവരശാപയോഗാ-
ദ്ദൃശ്യാന്യനന്താനി മയാ മഹാത്മൻ .
ജന്മാന്തരാവർതവിവർതനാനി
ദൃഢൈകചിത്തേന വരാത്കൃശാനോഃ .. 32

ദൃശ്യാത്മകോർവീവപുഷസ്ത്വവിദ്യാ-
ദൃശോ ജവേനാന്തപരീക്ഷണായ .

ദേഹേന ദേഹേന ജഗത്പ്രതി പ്രാക്
സ്മൃതേഃ സദാഹം ഘനയത്നമാസമ് .. 33

സമാഃ സഹസ്രം വിടപോഽഹമാസ-
മന്തർമനാശ്ചേതനഭുക്തദുഃഖഃ .
ചിത്തം വിനാ പുഷ്പഫലപ്രതാനേ
വാ കന്ദവത്തത്-തരസാങ്ഗരാഗഃ .. 34

സമാഃ ശതം മേരുമൃഗോഽഹമാസം
സുവർണവർണസ്തരുപർണകർണഃ .
ദൂർവാങ്കുരാസ്വാദനഗീതിനിഷ്ഠ
അഹൻകനിഷ്ഠോ വനവാസിമധ്യേ .. 35

പാദാഷ്ടകൈരാവലിതാത്മപൃഷ്ഠോ
മൃത്യോഽമ്ഭസഃ ക്ലേശകൃതാത്മമൃത്യുഃ .
സമാഃ ശതാർധം ശരഭോഽഹമാസം
ക്രൗഞ്ചാചലേ കാഞ്ചനകന്ദരാസു .. 36

കാലാഗുരുദ്രുമലതാവലിതാനിലേന
വിദ്യാധരീസുരതധർമകലാമൃതാനി .
പീതാനി മേ മലയസാനുനി മന്ദരേ ച
മന്ദാരചന്ദനകദമ്ബലതാഗൃഹേഷു .. 37
ഹേമാരവിന്ദമകരന്ദപിശങ്ഗിതാനി
പീതാനി പഞ്ചദശവർഷശതാനി മേരൗ .
വൈരിഞ്ചഹംസതനയേന മയാ പയാംസി
തീരാന്തരേഷു രമതോപരി നിർഝരിണ്യാഃ .. 38
ക്ഷീരോദവേലാവനഗന്ധവാഹ-
വിലോലനീലാലകവല്ലരീണാമ് .
സമാഃ ശതം ശോകജരാപഹാരി
ഗീതം ശ്രുതം മാധവസുന്ദരീണാമ് .. 39
കാലഞ്ജരേ മഞ്ജരിതേ കരഞ്ജ-
ഗുഞ്ജാവനേ ജമ്ബുകതാം ഗതോഽഹമ് .
ഗജേന പിഷ്ടേ ഹരിണാ ഹതോഽസൗ
ഹസ്തീ മയാത്രാർഥമൃതേന ദൃഷ്ടഃ .. 40
സംതാനകപ്രകരഹാസിനി സഹ്യസാനൗ
കസ്മിംശ്ചിദന്യജഗതീന്ദുമുഖീ സുരസ്ത്രീ .
ഏകാകിനീ കൃതയുഗാർധമഥാഹമാസം
കല്പദ്രുമസ്തബകസദ്മനി സിദ്ധശാപാത് .. 41
അദ്രീന്ദ്രകച്ഛകരവീരലതാലയേഷു
നീതം സമാശതമശങ്കധിയാ മയാന്യത് .
അന്യത്ര ദൂരജഗതീന്ദ്രഗിരൗ വിരാവി-
വാല്മീകപക്ഷിവപുഷാഽനിശമേകകേന .. 42

അന്യത്ര സാനുനി മയാ പരിലമ്ബമാനാഃ
സച്ഛായചന്ദനവനാവലിതേ ലതാനാമ് .
ദൃഷ്ടാഃ സ്ത്രിയഃ ഫലമിവാവലിതാ വിലാസൈ-
ഭുക്താശ്ച താ അപഹൃതാ അപി സിദ്ധപാന്ഥൈഃ .. 43
അന്യത്ര പർവതനിതമ്ബകദമ്ബകച്ഛേ
നീതാനി താപസതയോത്തമയാ ദിനാനി .
പ്രാപ്യൈകവസ്ത്വഭിനിവേശവിഷൂചികാത്ത-
ചിത്തേന താന്തമതിനാ്മതിനാ മയാന്തഃ .. 44
ബ്രഹ്മാണ്ഡസംപൂരിതമന്യദസ്തി
ജലേചരാശേഷദിഗന്തഭൂതമ് .
സംദിഗ്ധതേജോമ്ബരവാതസത്തം
ജലസ്ഥഭൂതാകൃതിമാത്രഭൂമി .. 45
ഏകത്ര ദൃഷ്ടാ വനിതാ മയൈകാ
തസ്യാഃ ശരീരേ ത്രിജഗന്തി ഭാന്തി .
പ്രതിബിമ്ബിതാനീവ സുദർപണ്േന്ത-
രാകാശശൈലാദിദിഗാദിമന്തി .. 46
പൃഷ്ടാ മയാസൗ വരഗാത്രി കാസി
ശരീരമേതച്ച കിമീദൃശം തേ .
തയോക്തമങ്ഗേഹ ചിദസ്മി ശുദ്ധാ
മമാങ്ഗമേതാനി മഹാജഗന്തി .. 47
യഥാഹമേവം സ്മയദേഹികേയം
സർവം തഥൈവാങ്ഗ ന ചിത്രമേതത് .
അന്യൈഃ സ്വഭാവോ വിദിതോ ന ശുദ്ധോ
യദാ ന പശ്യന്തി തദേത്ഥമങ്ഗ .. 48
അവേദശാസ്ത്രേണ ജഗത്യശേഷൈ-
ര്ഭൂതൈഃ സ്വദേഹാലയഭിത്തിഭാഗാത് .
ഏതദ്വിധേയം ന വിധേയമേത-
ദ്ധ്വനിഃ സ്വതഃ ശ്രൂയത ഏവ നിത്യമ് .. 49
ഈദൃക്സ്വഭാവൈവ പദാർഥസത്താ
സാ ത്േത്ര യദ്ഭിത്ത്യചലാദയോ്പി .
സ്വപ്നാദിമായാസ്വിവ മേ വദന്തി
വാചം ന യുഷ്മാസ്വസമഞ്ജസം തത് .. 50
അസ്ത്രീകസംസാരഗതേന ദൃഷ്ടം
മയാ ക്വചിദ്യാവദനന്യകാമമ് .
ഭൂതാനി നിര്യാന്തി ബഹൂനി ഭൂതാ-
ദ്വിശന്തി ഭൂതാനി ബഹൂനി ഭൂതമ് .. 51
ഏകാനി ദൃഷ്ടാനി മയാഞ്ജസാനി
ഖ്േഭ്രാണ്യദഭ്രാങ്ഗ ഝണജ്ഝണാനി .
വൃഷ്ട്യാ സമന്താന്നിപതന്തി ഖണ്ഡൈ-
ര്ഭവന്തി തീക്ഷ്ണാനി ജനായുധാനി .. 52

അന്യത്ര ദൃഷ്ടം ഗഗനേന യാവ-
ദിഹാന്ധയാ ഗ്രാമഗൃഹാണി യാന്തി .
വിശന്ത്യമുത്രാന്ത ഇഹാഭവദ്വോ
ഗ്രാമഃ സ ഏവാന്യത ഏവ ലബ്ധഃ .. 53
നരാമരാ്ഹിപ്രവിഭാഗമുക്താ-
ന്യന്യത്ര ഭൂതാനി സമാനി സന്തി .
ഖാദേവ സർവാണി സമുദ്ഭവന്തി
തത്രൈവ കാലേ ന ലയം പ്രയാന്തി .. 54
അചന്ദ്രതാരാർകമനന്ധകാരം
സ്വയംപ്രകാശാഖിലഭൂതജാതമ് .
സ്മരാമി കിംചിജ്ജഗദേകകാന്തം
ജ്വാലോദരാഭം ദിനരാത്രിമുക്തമ് .. 55
അപൂർവദൈത്യാഹിനരാമരാദി-
ഭൂതാന്യപൂർവദ്രുമപത്തനാനി .
അപൂർവലോകാന്തരകാര്യവന്തി
സ്മരാമ്യനന്താനി മഹാജഗന്തി .. 56
ദിഗസ്തി സാ നോ വിഹൃതം ന യസ്യാം
ന സോ്സ്തി ദേശഃ ഖലു യോ ന ദൃഷ്ടഃ .
യന്നാനുഭൂതം ന തദസ്തി കാര്യ-
മന്യാശ്രയം നാപരമസ്തി മർശാത് .. 57

ക്ഷീരോദക+ഭ്രമിത-മന്ദര-രത്ന-ശൃങ്ഗ-
ധാരാഗ്ര-നിർ/ദലന-ജാത-ഝണ-ഝണാനാമ് .
ഏകത്ര സംയുതമുപേന്ദ്രഭുജാങ്ഗദാനാം
ശബ്ദം സ്മരാമി ഘനഗർജിതശങ്കിതേന .. 58

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാല്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു
നിർവാണ പ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ ഭാസ-സംസാര-വർണനം
നാമൈക+ത്രിംശാധിക-ശത-തമഃ സർഗഃ .. 131
ഓം
****
CHECKED BY GURU P.R.IYER
2.1.2024